

ÖSTERRIKES FRAMTIDSPROBLEM

Av fil. lic. ARVID FREDBORG, Stockholm

KRIGET har givit förnyad aktualitet åt det österrikiska problemet. Intet är naturligare. Österrike intager i kraft av sitt läge en central plats i europeisk politik. Hela världsdelens jämvikt påverkas av det stora gångjärnet i Mellaneuropa.

När man ser tillbaka på utvecklingen under de sex år som följde den tyska inmarschen i Österrike den 13 mars 1938, blir landets betydelse än klarare. Visserligen hade det nationalsocialistiska Tysklands snabbt växande militära styrka redan tidigare ackompanjerats av framstötter, som lett till framgång, främst remilitariseringen av Rhen-landet 1936. Men det var med Österrikes erövring, som dammen sprängdes.

Att Österrike praktiskt taget utan motstånd föll i Tredje rikets händer hade en enorm strategisk, politisk och ekonomisk betydelse. Det gav rikskansler Hitler rätt gentemot generalerna, det uppmuntrade till ett fortsatt användande av den brutala skrämeltaktiken och det gav Hitler en nimbus inför hans eget folk, som var en direkt förutsättning för dettas deltagande i hans vidare aktioner.

Österrikes fall hade emellertid också en stor psykologisk betydelse i en rad andra länder. Respekten för Tredje rikets makt stegrades i alla grannländer till en stämning av hopplöshet. Fanns det något som kunde stoppa Juggernauten?

Den fråga som i ljuset av vad som hände ligger nära till hands är naturligtvis — varför kom det till Anschluss? Svaret på denna fråga ger viktig ledning vid en bedömning av den österrikiska frågans nuvarande status och ännu mer för dess framtida lösning.

Var Österrike av S:t Germain livsdugligt? Man skulle vara frestad att genast besvara frågan med nej. Den gamla stormakten upplöstes och ur ruinerna bildades på segrarnas kommando en stat skenbart utan livsvilja, med ett enormt huvud, avskuret från havet och ekonomiskt bragt till tiggargastaven i inflationens malström, en ömkansvärd pauvre honteux.

Men den nya österrikiska staten levde. Gång efter annan måste visserligen yttervärlden ingripa för att förhindra en ekonomisk katastrof. Men beaktansvärda framsteg gjordes. För alla insiktsfulla iakttagare stod det dock klart, att den österrikiska staten led av vissa grundläggande brister, som helt enkelt voro en följd av vad allt fler började beklaga, den österrikisk-ungerska monarkiens upplösning, och som endast kunnat till någon del botas genom en vidsynt politik från de »segrande» successionsstaternas sida. I stället kom den behårt doktrinära Lilla Entente-politiken. Under sådana förhållanden är det ej att undra över att tanken på en *Anschluss* till Tyskland fick talrika anhängare i Österrike. Efter det förra världskrigets olyckliga utgång sågo de flesta österrikare den enda räddningen i en anslutning till det tyska riket. Den patriotiska känslan i Österrike under monarkiens tid hade varit av dynastisk karaktär. När dynastien föll och riket störtade samman, uppstod ett vacuum. I detta kom nazismens våldsamt nationalistiska evangelium och vann terräng i vida kretsar. Hitlers tillträde till makten stärkte givetvis nazismen i Österrike. Hela det tyska rikets makt sattes också in på att nazifiera Österrike. Över gränserna smugglades floder av tysk propagandalitteratur, pengar, vapen och sprängämnen. Den tyska legationen i Wien blev nazisternas högkvarter. I Münchens radio förde herr Theodor Habicht — Hitlers speciella »förtroendeman» när det gällde Österrike 1933—34 och för några veckor sedan stupad i öster — en våldsamt kampanj mot regimen i Österrike.

Nazisternas ställning stärktes av den klerikala österrikiska regimen missgrepp. Trots att en uppgörelse med socialdemokraterna borde ha legat nära till hands och säkerligen också var möjlig, lät denna förleda sig — av Mussolini som det uppgives — att krossa den österrikiska socialdemokratien. Detta lyckades också genom att sätta in militären under de blodiga februari-dagarna 1934, men segern blev en Pyrrhus-seger. En av de starkaste motståndsfaktorerna gentemot *Anschluss* och nazism var borta.

Nazisternas kupp försök den 25 juli 1934 och mordet på Dollfuss hade till följd en tillfällig tillbakagång för N. S. D. A. P. i Österrike. Men det blev snart tydligt, att regimen icke hade något verkligt alternativ att sätta mot *Anschluss*-tanken. Dess försök att uppamma en österrikisk patriotism voro konstlade och för tidigt ute. Ett arbete som var inriktat på att hålla S:t Germain-fredens skapelse kunde ej konkurrera med Hitlers guld och gröna skogar.

När de ledande i Wien sökte nå fram till något annat, en Donaufederation, som skulle ge Österrike möjlighet att leva och icke endast som socialisterna träffande framhöllo »frihet att svälta ihjäl», stötte de på Lilla Ententens säregna politik. Planerna på en sammanslutning med grannstaterna voro nämligen intimt sammanknutna med den under 1934 och 1935 alltmer aktualiserade tanken på en restauration i Wien såsom det bästa medlet att motverka attraktionen från Tredje riket. Givetvis hade det ej räckt med en restauration enbart. Men många ansågo enligt min uppfattning med all rätt, att den var en första nödvändig förutsättning för att bjuda Hitler spetsen. Hur som helst, inom Österrike rådde bland motståndarna emot Anschluss icke enighet om nödvändigheten av restauration, ehuru avgörande blev, att denna utanför Wien bekämpades lika ivrigt av tyskarna som av tjecker och serber. De lyckades också förhindra den under den tid då den ännu kunnat genomföras.

Under 1920-talet hade segrarmakternas veto räckt till för att förhindra Anschluss. Efter Hitlers makttillträde behövdes det något mer.

Sedan konflikten mellan Italien och dess f. d. allierade om Abessinien sprängt segrarmakternas enighet, började emellertid Mussolini — som ledde den stormakt, som i och för sig hade det största intresset av att förhindra, att Tredje riket komme fram till Brenner — försona sig med tanken på att Österrike fölle i tyska händer. Italiens allt fastare anslutning till Tyskland gjorde värdet av dess stöd åt den österrikiska regimen alltmer problematiskt, och när de tyska legionerna vällde in över gränsen, var Mussolini döv för de förtvivlade nödroppen från Wien.

Men även England och Frankrike gävo under det sista avgörande året 1937 icke helhjärtat stöd åt den regim i Wien, som desperat ansträngde sig att hålla den nazistiska stormfloden stängden. Frankrikes hållning dikterades väl till en del av att denna österrikiska regim var strängt katolsk och »reaktionär». Englands ställning åter var mindre beroende av detta än av den känsla, som då var vitt utbredd i hela landet, nämligen att en Anschluss vore oundviklig och i själva verket en gärd av rättvisa, som önskades av det österrikiska folket. Denna uppfattning styrktes av berättelserna från de många engelska turisterna som besökt Österrike och visste att berätta om nazismens växande styrka. Men avgörande var i själva verket de bägge stormakternas militära och politiska svaghet. Det var också i själva verket lättfatt-

ligt, att de icke ville gå till krig för att förhindra, att en tysk folkgrupp anslöte sig till det tyska riket. Så länge Hitler kunde mobilisera dessa synpunkter av »rätt och billighet», var han säker om ett indirekt stöd från stora grupper hos de bägge presumtiva fienderna, England och Frankrike.

Näst stormakternas inställning till det österrikiska problemet var grannstaternas den viktigaste. Ingen av de ansvariga statsmännen i Prag kunde väl undgå att oroas av perspektivet Hitler i Wien. Men det fanns ett perspektiv, som förskräckte dem ännu mera — Habsburg i Wien. Under många år ägnade man sig åt att bekämpa denna tanke. När det påpekades för d:r Benesj, att en monarkistisk restauration i Wien innebure det säkraste motmedlet mot en Anschluss, slog han dövörat till. De ledande tjeckerna ansågo sig kunna hålla sina positioner, även om tyskarna besatte Österrike. Denna blindhet har stått dem dyrt. Men deras felbedömning gällde naturligtvis i första hand västmakternas inställning till dem själva. Liknande felslut gjorde sig Jugoslavien skyldigt till, och även ungrarna bedömde om ock icke i samma utsträckning som Prag situationen felaktigt.

Något nämnvärt stöd utifrån kunde alltså förbundskansler Kurt v. Schuschnigg icke räkna med. Men om han bakom sig haft ett enigt folk, beslutet till om nödvändigt väpnat motstånd, hade en tysk aktion varit ett mer än tvivelaktigt företag. Så var ju dock icke fallet.

När stöten kom i februari och mars 1938, träffade den för det första en stat, som var helt hänvisad till sig själv och för det andra var splittrad uppifrån och nedåt. Ännu när Schuschnigg kungjorde sin folkomröstning såsom ett sista desperat försök att rädda situationen, var befolkningens majoritet enligt omdömesgilla iakttagare emot Anschluss och en betydande majoritet mot nazismen. Men de bedövande händelserna under marsdagarna 1938 åstadkommo en strömkantring av enorma mått. Även de som ända till den 12 bekämpat Anschluss, imponerades av den tyska kraftutvecklingen och förlamades av känslan att ett slutgiltigt, världshistoriskt avgörande fallit. Men det fanns också många som stängde in sig i sina kammare i förtvivlan, många som jagade sig en kula för pannan.

Under de följande dagarna arbetade den nazistiska propagandan skickligt med löften till höger och vänster. Men trots detta kom efter glädjeruset ett uppvaknande, där gamla trogna österrikiska nazister sade sig, att det likväl icke var så de tänkt sig en An-

schluss, att Preussen skulle erövra Österrike, och där de förutvarande motståndarna till nazismen snabbt fingo klart för sig, att begreppet nöd och brist varit i högsta grad relativt. De österrikiska butiksinnehavarna fingo genast påhälsning av tysk militär som köpte upp vagnslaster av kläder, skor, silver, porslin, linne och möbler. Tåg på tåg lämnade Österrike, fullastade med begärliga varor. På alla områden fick det anslutna landet känna den förändrade situationen. Hade kanske det fattiga Österrike varit rikare än det rika Tyskland? Det såg icke bättre ut.

Hur det sedan gått veta vi. Det anslutna Österrike hade i själva verket erövrats och har behandlats med segrarens rätt. Dess ställning har likriktats och själva namnet Österrike har bannlysts. Där landet fordom låg, ligga nu »die Donau- und Alpenländer» och kanske man inom kort lyckas hitta någon ännu mer intetsägande titel. Säg vad man vill om nazisterna, de ha i alla fall varit konsekventa i sin strävan efter att utplåna Österrike.

Har det lyckats? Enligt min uppfattning kan man nu lugnt svara nej. Jag har i annat sammanhang framhållit, att det tvärtom lyckats nazisterna med något som både Dollfuss och Schuschnigg misslyckades med, nämligen att skapa en österrikisk nationalkänsla. Konfrontationen med tyskar av alla grader och från alla trakter, invasionen från det Tredje riket har tvingat fram problemet »äro vi samma folk?». Vad är det som konstituerar ett folk? Att språket är ett mäktigt medel förnekar ingen. Men spela ej också seder och bruk, inställning till livet en roll? Många österrikare ha tvingats besvara frågan, och de flesta synas ha svarat, att Österrikes folk är ett annat än Tysklands. Detta innebär icke, att man förnekar banden mellan dem bägge, utan endast att man konstaterar, att liksom tyskar och holländare äro nära besläktade men likväl skilda folk, tyskar och österrikare stå varandra nära utan att vara en nation.

Österrike är förlorat för Tredje riket, och tills vidare mänskligt att döma också för Tyskland. Men vad blir dess framtid?

Det har dröjt relativt länge, innan man på allierad och rysk sida klarlagt sin ställning till det österrikiska problemet. Churchill förklarade den 18 februari 1942 vid mottagandet av en deputation med den i London varmt uppskattade f. d. österrikiske ministern baron Frankenstein i spetsen, att det engelska folket aldrig kommer att »desert the cause of freedom of Austria from the Prussian yoke». Senare uttalade understatssekreteraren lord Cranborne i överhuset, att Österrike besitter full rätt att bestämma

över sitt eget öde, men att dess folk självt måste komma till klarhet om vilken regering det önskar. Deklarationen om ett självständigt Österrike vid Teheran-konferensen 1944 skapade en viss klarhet. Fortfarande har dock intet sagts om den nya österrikiska statens ställning och omfattning.

Någon nämnvärd upplysning har man heller ej fått genom att avlyssna stämningen i emigrantkretsar. Den österrikiska emigrationen lider av samma svagheter som representanterna i exil för andra länder, ja nästan mer än de flesta av dessa. Det har sålunda visat sig omöjligt att uppnå enighet bland österrikarna i landsflykt om en gemensam linje. Framför allt har detta berott på »London Bureau of Austrian Socialists», som envist vägrat att samarbeta med monarkisterna, vilket däremot både kommunisterna och de bägge oavhängiga socialistiska grupperna förklarat sig beredda till. Kommer så därtill att största delen av de österrikiska flyktingarna äro judar, vilket efter krigets slut måste skapa särskilda problem, eftersom så gott som alla judar i Österrike utrotats eller sänts mot öster emot ett ovisst öde.

Det torde i främsta rummet bero på emigranternas svaghet, att icke någon regering bildats i London. Österrikarna i landsflykt förfoga också endast över ett ringa fåtal personer, som äro av den resningen, att de inför de allierade och sina egna kunna uppträda med någon auktoritet. Det enda anmärkningsvärda undantaget är kanske baron Frankenstein.

Så långt torde dock enighet råda inom och utom Österrike bland alla dem som önska upphäva Anschluss, att någon återgång till S:t Germain-fredens Österrike ej är möjlig. »Nie zurück nach S:t Germain» har varit ord, som jag under besök i Wien i fjol mer än en gång kunde höra.

Men om den positiva sidan ha uppfattningarna nu länge varit delade. I allmänhet har man nöjt sig med att betona, att Österrike måste ingå såsom likaberättigad medlem i en konfederation, bestående av österrikarna, ungrarna, tjeckerna och slovakerna. Somliga ha nöjt sig med detta, andra ha gått ett steg längre och sagt, att denna konfederations sammanhållande länk borde vara den habsburgska dynastien, m. a. o. att Donaumonarkien borde återupprättas i modern form. Men personer med denna åsikt ha naturligtvis också varit medvetna om svårigheterna med denna lösning, främst tjeckernas och särskilt den tjeckiska ledningens i emigrationen avoghet mot huset Habsburg.

Redan en restauration i Österrike skulle erbjuda stora svårig-

heter just på grund av d:r Benesjs hållning. Men hela federationsproblemet vare sig det nu kan lösas genom en ny Donau-monarki eller på annat sätt stöter också på åtminstone för tillfället oöverstigliga svårigheter genom R y s s l a n d s hållning. I Moskva har man hittills proklamerat absolut veto emot alla regionala sammanslutningar av den typ som utrikesminister Eden en gång skisserade som den lyckligaste lösningen av småstatsproblemet. En Donau-federation kommer därför icke att vinna gillande i Moskva. Men någon slags sammanslutning i Donau-området med ett intimt både ekonomiskt och politiskt samarbete är oundgängligen nödvändig och kommer icke att kunna hindras av dagens politiska konstellation. Ty på denna sammanslutning beror hela områdets existens. Österrike är den kanske svagaste men säkerligen viktigaste länken. Förutsättningen för att den och därmed det hela skall hålla är att Donaumonarkiens *ekonomiska* enhet återställes och att dess politiska succession i varje fall får en rimligare lösning än 1918.

Den yttre utformningen av Österrike kommer att erbjuda också andra viktiga problem. Ett sådant är tillträdet till havet. De allierade ha nu relativt fria händer vis-à-vis Italien och kunna gottgöra oförrätten från 1919 och återge åt Österrike det tysktalande Sydtyrolen. Men de kunna gå ett steg längre och skaffa den nya österrikiska staten en välbehövlig korridor till havet, t. ex. över Tarvis och nordvästra Krain till Triest. Det skulle innebära ett stort plus för Österrike. Det skulle också bringa liv i den döda staden Triest, som sedan tjugofem år tvinat bort sedan dess uppland försvunnit. Den del av den italienska befolkningen som ej vill stanna under Österrike kan flyttas. Italiens expansion öster om Isonzo kunde endast delvis motiveras med hänsyn till befolkningen och svor emot de elementäraste ekonomiska lagarna i Donau-området.

Att upprätta ett förhållandevis starkt Österrike är en nödvändighet för hela Europa. Det måste ske utan att de ressentiment från 1918, som spöka här och var, få göra sig gällande. Österrikarna måste åter få en stat med existensberättigande och livskraft. De äro de stora förmedlarna i sydöstra Europa och ha en rad egenskaper som böra kunna ge dem en chans, ej endast på kulturens område utan också på ekonomiens och politikens. Mycket som hänt under detta krig har bidragit till att rehabilitera dem — även när det gäller de traditionella beskyllningarna för vekhet och »Schlamperei».